

Paweł B. Sztabiński
Polska Akademia Nauk,
Uniwersytet Warszawski

EUROPEJSKI SONDAŻ SPOŁECZNY. OPIS PROJEKTU

Wśród wielu wymiarów integracji europejskiej niewiele uwagi poświęca się stworzeniu zintegrowanego obiegu informacji dotyczącej głównych problemów politycznych i społecznych, jak również związanych z tym postaw. Tymczasem wiedza ta ma podstawowe znaczenie dla zrozumienia zmian zachodzących w Europie na tle nowoczesnych społeczeństw i funkcjonowania systemów rynkowych. Prowadzi się sporo badań na te tematy, jednak są one wycinkowe i nie obejmują wielu istotnych aspektów. Dotyczy to w szczególności badań międzynarodowych, których poziom metodologiczny bywa bardzo niski, a sposób ich realizacji uniemożliwia dokonywanie uprawnionych porównań między krajami.

Wychodząc z tych założeń, Komitet Ekspertów Europejskiej Fundacji Nauki (European Science Foundation)¹ wystąpił w roku 1995 z inicjatywą prowadzenia Europejskiego Sondażu Społecznego (European Social Survey – ESS), którego celem byłoby monitorowanie przekonań politycznych i społecznych mieszkańców krajów europejskich (European Science Foundation Standing Committee... 1996). Dokładniejsza koncepcja tego przedsięwzięcia badawczego została przedstawiona w roku 1999 (European Science Foundation Standing Committee... 1999).

Problematyka badania

Najogólniejszym celem ESS jest analiza, przedstawienie i wyjaśnienie wzajemnych relacji między zmieniającymi się europejskimi instytucjami, jej struktu-

---

¹ W Komitecie Ekspertów Polskę reprezentuje prof. dr hab. Henryk Domański z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

rami politycznymi i ekonomicznymi oraz postawami, przekonaniem i zachowaniami jej zróżnicowanych populacji. Podstawowym źródłem danych będzie rygorystycznie przeprowadzone badanie kwestionariuszowe, powtarzane co dwa lata. Jego wyniki będą uzupełniane o dane statystyczne, dotyczące wybranych zagadnień społecznych i politycznych. Pierwsza edycja ESS zostanie zrealizowana w latach 2002–2003.

Zasadniczą część badania, powtarzana w każdej jego edycji, będzie dotyczyć zagadnień o podstawowym znaczeniu dla społeczeństw Europy i sprawdzonej wartości analitycznej. Chodzi o takie zagadnienia, jak ruchliwość społeczna, jakość życia, tożsamość narodowa z uwzględnieniem ksenofobii, orientacje polityczne (postawy i zachowania), orientacje ekonomiczne, przekonania religijne, „europeizacja” i korzystanie z mediów.

Druga część kwestionariusza będzie ulegała zmianie w poszczególnych edycjach ESS. Będzie się ona składać z dwóch modułów, przygotowywanych każdorazowo przez niewielkie zespoły międzynarodowe. Propozycje modułów będą oceniane przez *Steering Committee* pod kątem ich wkładu w ujmowaną w kontekście europejskim wiedzę o społeczeństwie i politykę.

Oprócz wywiadu, badanie będzie obejmować samodzielne wypełnienie przez respondentów ankiety. Jej celem będzie zbadanie systemu wartości społeczeństw oraz ocena trafności i rzetelności danych uzyskanych podczas wywiadu. Zarówno do wywiadu, jak i do ankiety wypełnianej samodzielnie możliwe jest dołączenie części narodowej.

Biorąc pod uwagę przewidywany schemat przygotowania narzędzi badawczych, powołany zostanie Polski Komitet ESS, który włączy się do opracowania modułów rotacyjnych. Rozważy on również celowość dołączenia do badania części narodowej.

Podkreślić należy trzy sprawy: po pierwsze, badanie to nie jest pomyślane jako zorientowany na bieżące zagadnienia sondaż opinii publicznej, lecz jako badanie naukowe, dotyczące kluczowych dla społeczeństw Europy zagadnień. Po drugie, nie pokrywa się ono z innymi międzynarodowymi (europejskimi i pozaeuropejskimi) badaniami, takimi jak Eurobarometr, European Values Survey czy też International Social Survey Programme, które oparte są na innych założeniach i realizują odmienne cele. Po trzecie, powtarzalny charakter badania ESS umożliwi analizy porównawcze trendów w dziedzinie społecznej i politycznej w poszczególnych krajach europejskich.

Metodologia

Jak wspomniano, Komitet Ekspertów European Science Foundation bardzo krytycznie ocenił poziom metodologiczny większości prowadzonych badań międzykrajowych. Badanie ESS ma być więc pod względem metodologicznym wzorcowe, a jednym z jego podstawowych celów jest, oprócz zebrania danych, transfer wiedzy w zakresie prowadzenia tego rodzaju badań.

W celu wypracowania norm metodologicznych, które umożliwią ścisłą porównywalność wyników badania, powołany został Komitet Metodologiczny pod kierownictwem profesora Rogera Jowella (National Centre for Social Research, Wielka Brytania). Proces badawczy został podzielony na 10 etapów, a szczegółowe dyrektywy dotyczące realizacji każdego z nich będą sformułowane przez wiodące ośrodki zachodnioeuropejskie we współpracy z partnerami z krajów biorących udział w badaniu. Ośrodki te będą również wspomagać i nadzorować prawidłowość realizacji każdego z etapów w poszczególnych krajach. Etapy te obejmują m.in. dobór próby i jej ważenie po badaniu, wypracowanie ekwiwalentnych narzędzi badawczych, badanie pilotażowe, kontrolę i ocenę jakości przebiegu fazy terenowej, ocenę trafności i rzetelności zebranego materiału oraz archiwizację danych. Ośrodkami odpowiedzialnymi za przebieg poszczególnych etapów są, oprócz wspomnianego National Centre for Social Research, Zentrum für Umfragen, Methoden und Analysen (ZUMA) z Niemiec, Catholic University of Leuven z Belgii, University of Amsterdam z Holandii i Norwegian Social Science Data Services.

Zasady przygotowania i realizacji badania w Polsce będą pochodną zasad wypracowanych przez międzynarodowy Komitet Metodologiczny i ośrodki odpowiedzialne za przebieg poszczególnych jego faz - oczywiście z uwzględnieniem niezbędnych modyfikacji wynikających ze specyfiki warunków w naszym kraju. Ustalono podstawowe parametry próby do badań. Będą one realizowane na próbach losowych ludności w wieku powyżej 15 lat i będą liczyły 2000 osób. Biorąc jednak pod uwagę, że zgodnie z wytycznymi należy przewidzieć nadreprezentację kategorii społeczno-demograficznych trudno dostępnych (odsetek próby zrealizowanej w poszczególnych kategoriach nie może być niższy niż 70%), liczebność próby w poszczególnych krajach musi wynosić około 3000 respondentów.

Dodatkową racją, uzasadniającą uczestnictwo polskich socjologów w projekcie ESS, jest transfer wiedzy w zakresie archiwizacji danych z badań - chodzi o transfer z Zachodu. O ile polska metodologia badań ilościowych reprezentuje poziom światowy w zakresie wszystkich innych etapów procesu badawczego,

o tyle poziom archiwizacji danych jest zdecydowanie niedostosowany do potrzeb. Podejmowane kilkakrotnie próby stworzenia archiwum danych w Polsce zakończyły się fiaskiem. Uczestniczenie Polski w ESS pozwoli zainicjować systematyczne prace nad archiwizacją danych.

Przewidywany sposób upowszechnienia wyników

Projekt ESS realizuje dwojaki cel: cel „substancyjny” oraz cel metodologiczny. Wedle założeń jego autorów, wyniki badania będą ważnym źródłem danych dla środowisk akademickich, w szczególności socjologów, politologów, ekonomistów, statystyków, psychologów społecznych, specjalistów w zakresie masowej komunikacji, historii współczesnej i antropologii społecznej, ale także dla administracji publicznej, polityków i służb cywilnych narodowych i europejskich oraz dziennikarzy i opinii publicznej. Dane te będą umożliwiały nie tylko bieżące porównania międzykrajowe w zakresie najważniejszych z punktu widzenia europejskiego zjawisk społecznych, lecz także będą pozwalały na analizę porównawczą trendów. Wartość tego rodzaju danych z punktu widzenia społecznych aspektów integracji europejskiej jest, co podkreślają autorzy Projektu, trudna do przeszacowania.

Jednocześnie projekt ESS zakłada, jak wspomniano, wypracowanie ścisłych reguł metodologicznych w zakresie komparatystyki międzynarodowej i transfer wiedzy w tym zakresie. Tym samym ma przyczynić się również do zbudowania europejskiej infrastruktury w zakresie badań (chodzi o archiwizację danych) oraz zaktywizować związki między socjologami europejskimi.

Dla popularyzacji idei i założeń ESS w Polsce planuje się zorganizowanie interdyscyplinarnej konferencji, na którą oprócz przedstawicieli różnych dziedzin nauk społecznych zostaną zaproszeni również przedstawiciele administracji państwowej odpowiedzialni za problemy integracji europejskiej oraz dziennikarze. Celem konferencji będzie również zachęcenie do samodzielnej analizy wyników badania w perspektywie porównań międzykrajowych.

Niezależnie od tego, zgodnie z założeniami Projektu, jego uczestnicy zobowiązani są do przygotowania serii artykułów, których celem jest upowszechnienie standardów przygotowania i realizacji porównawczych badań międzykrajowych.

Zespół badawczy

Aplikacja dotycząca realizacji ESS w Polsce została złożona do Komitetu Badań Naukowych w lipcu 2000 roku. Zespół przewidziany do realizacji Projektu składa się z Henryka Domańskiego (IFiS PAN), Dariusza Przybysza (IFiS PAN), Franciszka Sztabińskiego (IFiS PAN), Pawła B. Sztabińskiego (IFiS PAN - kierownik Projektu), Wojciecha Zaborowskiego (IFiS PAN) i Teresy Żmijewskiej-Jędrzejczyk (IFiS PAN/TNS OBOP).

European Science Foundation Standing Committee of the Social Sciences. 1996. The European Social Survey: Report of the Expert Group, Strasbourg: ESF.

European Science Foundation Standing Committee of the Social Sciences. 1999. The European Social Survey (ESS) - a Research Instrument for the Social Sciences in Europe, Strasbourg: ESF